

TVAROSLOVÍ (MORFOLOGIE)

**OHEBNÉ SLOVNÍ DRUHY
POD. JM. A PŘÍD. JM.**

TVAROSLOVÍ

- zabývá se tvořením tvarů slov. Pojednává o slovních druzích, jejich třídění, o tvarech slov a jejich mluvnických významech (kategoriích).
- Slova třídíme do skupin ze tří hledisek:
  - 1) **Tvaroslovné (morfologické) hledisko** - rozděluje slova dle toho, zda mění nebo nemění tvar. (slova ohebná, neohebná)
  - 2) **Obsahové (sémantické) hledisko** - slova významově samostatná (bývají větným členem) a slova významově závislá.
Slova plnovýznamová (1,2,3,4,5), **neplnovýznamová** (6,7,8,9,10)
  - 3) **Skladebné (syntaktické) hledisko** - sleduje využití slova ve větě, jakým je větným členem a jakou funkci ve větě plní.

SLOVNÍ DRUHY

SLOVA OHEBNÁ	SLOVA NEOHEBNÁ
Pod. jm. (1)	Příslovce (6)
Příd. jm. (2)	Předložky (7)
Zájmena (3)	Spojky (8)
Číslovky (4)	Částice (9)
Slovesa (5)	Citoslovce (10)

Všechny ohebné slovní druhy vyjadřují svými tvary tzv. **mluvnické (gramatické) kategorie**.

MLUVNICKÉ KATEGORIE:

Jmenné

- pád
- číslo
- rod
- popř. životnost

Slovesné

- osoba
- číslo
- způsob
- čas
- slovesný rod
- slovesný vid

Vzor není mluvnickou kategorií.

Slovesná třída není mluvnickou kategorií.

PODSTATNÁ JMÉNA (SUBSTANTIVA)

- jsou názvy osob, zvířat, věcí, dějů, vlastností a stavů,
- určujeme u nich jmenné mluvnické kategorie,
- skloňují se podle jmenných vzorů,
- ve větě plní nejčastěji funkci podmětu nebo předmětu.

Podstatná jména dělíme na:

- 1) **konkrétní** - názvy osob, zvířat a věcí (knihovník, slon, Punťa)
- 2) **abstraktní** - názvy vlastností, dějů a stavů (sebevědomí, cestování, slib)

OZNAČ SLOVA KONKRÉTNÍ A SLOVA ABSTRAKTNÍ (CVIČENÍ)

nával, kluci, láska, zblbnutí, zázrak, narození, pád, škola,
dveře, dítě, čistota, povaha, štěstí, kalendář, šplhání,
pastelka

PÁD, ČÍSLO

Pádové otázky:

1. pád (nominativ) kdo? co?
2. pád (genitiv) koho? čeho?
3. pád (dativ) komu? čemu?
4. pád (akuzativ) koho? co?
5. pád (vokál) oslovujeme, voláme
6. pád (lokál) o kom? o čem?
7. pád (instrumentál) kým? čím?

Číslo **jednotné** (singulár) a **množné** (plurál).

Existují však pod. jm., u kterých nelze určit dvojí číslo, jejich mluvnické číslo není totožné se skutečným počtem.

- a) **pod. jm. hromadná** - mají jen tvar č. j., i když označují více věcí téhož druhu, např. (to) listí, (ta) mládež, (to) ptactvo.
- b) **pod. jm. pomnožná** - mají jen tvar č. mn., i když označují pouze jednu věc, např. (ta) ústa, (ty) housle, (ty) Oslavany.
- c) **pod. jm. látková** - mají zpravidla jen tvar č. j., označují látku bez ohledu na její množství (krev, dřevo, žito)

ROZTŘÍĎ POD. JM. HROMADNÁ, POMNOŽNÁ A LÁTKOVÁ (CVIČENÍ)

Každý den utíral **prach** ve svém pokoji. Ocitli jsme se v krajině porostlé **kaktusy**. **Housle** jsem vzala do rukou. V **křoví** se cosi pohnulo. **Benzín** letos podražil. Bezzubá **ústa** vypadají komicky. Oslaví **padesátiny**. Z toho skřípotu se mi ježily **vlasy**. **Hmyz** vířil kolem něj. Tvář se šmouhou od **mouky**. Prodělal jsem plané **neštovice**. **Listí** už opadalo. **Rodiče** tomu nemohli stále uvěřit. **Zvířata** v ZOO byla neklidná. Krmení **ptactva** je zakázáno.

ROD

- mužský
  - ženský
  - střední
- životnost, neživotnost

Některá pod. jm. mohou mezi rody kolísat a mít tak dvojí rod, např. ten/ta hřídél, ten/to rukojmí, ta/to agáve (nesklonné).

Některá pod. jm. mají v j. č. jiný rod než v č. mn., např. dítě, oko, ucho (rod střední), např. děti, oči, uši (rod ženský).

VZORY POD. JM.

- zařazujeme dle rodu a zakončení v 1. pádě, příp. podle koncovky v 2. pádě č. j.
- některá pod. jm. se skloňují podle vzorů přídavných jmen mladý, jarní, př. porybný, vrátná, mluvčí, Nováková

Rod mužský		Rod ženský	Rod střední
životný	neživotný		
pán	hrad	žena	město
muž	stroj	růže	moře
předseda		píseň	kuře
soudce		kost	stavení

SKLOŇOVÁNÍ POD. JM. KONĚ, DEN, MANŽELÉ

1. pád	2. pád	3. pád	4. pád	5. pád	6. pád	7. pád
koně	koňů, koní	koňům, koním	koně	koně	koních	koni, koňmi
den - dní/dny	dne - dní/dnů	dni/dnu - dnům	den - dni/dny	den - dni/dny	dni/dnu/ve dne - o dnech	dnem - dny
manželé/-ové	manželů	manželům	manžele/ -y	manželé/ -ové	manželech	manžely/-i

Podstatná jména podle vzoru soudce mají shodný 1. a 5. pád č. j. (správce, pane správce, průvodce. Pod. jm. zakončená na -ec mají v 5. pádě č. j. tvary se zakončením - če (otec - otče, poslanec - poslanče).

URČI MLUVNICKÉ KATEGORIE U ZVÝRAZNĚNÝCH SLOV. (CVIČENÍ)

Za **myší** běžela kočka.

V sobotu jsem byl **na rybách**.

Upekla jsem **perníček**.

Pestrobarevní **motýli** létali okolo mě.

Dej krém **do dortu**.

SKLOŇOVÁNÍ POD. JM. OZNAČUJÍCÍCH PÁROVÉ ČÁSTI TĚLA

1. pád	2. pád	3. pád	4. pád	5. pád	6. pád	7. pád
oči	očí	očím	oči	oči	očích	očima
uši	uši	uším	uši	uši	uších	ušima
ruce	rukou	rukám	ruce	ruce	rukou/rukách	rukama
nohy	noh/nohou	nohám	nohy	nohy	nohou/nohách	nohama
kolena	kolen/kolenou	kolenům	kolena	kolena	kolenou/kolenách	koleny
ramena	ramen/ramenou	ramenům	ramena	ramena	ramenou/ramenech	rameny
prsa	prsou	prsům	prsa	prsa	prsou	prsy

SKLOŇOVÁNÍ POD. JM. OZNAČUJÍCÍCH PÁROVÉ ČÁSTI TĚLA (CVIČENÍ)

Nejedná-li se o části těla, skloňujeme pod. jm. podle příslušných vzorů: stůl se třemi nohami (ženami), hodinky se svítícími ručičkami (ženami), držel hrnec za obě ucha (města).

Chlapec kopal (nohy) _____ . Stoly a židle s (přeražené nohy) _____ . Oslík s (dlouhé uši) _____ .

Stříbrné hodinky s (ručičky) _____ . Poslouchal (obě nastražené uši) _____ . Skříň se (zlámané nohy) _____ . Atlet se odrazil (své svalnaté nohy)

_____ . Hrnec s (polámané uši) _____ .

SKLOŇOVÁNÍ OBECNÝCH JMEN PŘEJATÝCH

Pod. jm. rodu mužského zakončená hláskami **-us** skloňujeme většinou podle vzoru hrad nebo pán, hlásky **-us** se v některých případech odsouvají.

1.pád	2.pád	3.pád	4.pád	6.pád	7.pád
egoismus	egoismu	egoismu	egoismus	egoismu	egoismem
génius/géniové	génia/géniů	géniovi/géniům	génia/génie	géniovi/géniích	géniem/génii
humus	humusu	humusu	humus	humusu	humusem
vir(us)	virusu/viru	virusu/viru	vir(us)	virusu/viru	virusem/virem

POD. JM. RODU ŽENSKÉHO TYPU IDEA:

1.pád	2.pád	3.pád	4.pád	6.pád	7.pád
idea	idey/ideje	ideji	ideu	ideji	ideou/idejí
idey/ideje	idejí	ideám/idejím	idey/ideje	ideách/-jích	ideami/-jemi

Pod. jm. rodu středního na -eum, -ium, -uum, -um, -ma:

1.pád č. j.	2.pád č. j.	1.pád č. mn.	2.pád č. mn.
muzeum	muzea	muzea	muzeí
studium	studia	studia	studí
vakuum	vakua	vakua	vakuí

SKLOŇOVÁNÍ CIZÍCH VLASTNÍCH JMEN

Některá obecná jména přejatá se neskloňují, např. angažmá, ragby, tabu, taxi, filé, kupé, finále, želé, buly.

Slovanská jména zakončená na -ij, -oj, -i skloňujeme podle vzoru mladý (např. 1. pád Vysockij, Tolstoj, Slowacki, 2. pád Vysockého, Tolstého, Slowackého).

Osobní jména zakončená na -e a neslovanská zakončená na -i skloňujeme podle vzoru pán nebo podle zájmena ten:

1.pád	2.pád	3.pád
Goethe	Goetha/Goetheho	Goethovi/Goethemu
Verdi	Verdiho	Verdimu

ŘECKÁ A LATINSKÁ JMÉNA NA -OS, -ES, -US, -AS SE SKLOŇUJE PODLE VZORU PÁN,
ZAKONČENÍ V 1. PÁDĚ SE ODSOUVÁ, NAPŘ.

1.pád	2.pád
Daidalos	Daidala
Archimedes	Archimeda
Spartakus	Spartaka
Pythagoras	Pythagora

Cizí jména s koncovkou -ea se skloňují jako idea (např. Odyssea, Korea, Guinea).

ZVLÁŠTNÍ TVARY ANTICKÝCH JMEN:

1.pád	2.pád
Zeus	Dia
Nero	Nera
Tigris	Tigridu/su
Ilias/Iliada	Iliady
Paris	Parise/Parida

CVIČENÍ - SKLOŇOVÁNÍ SLOV CIZÍHO PŮVODU

1. V hudbě je důležité dodržování (rytmus). _____
2. Bakterie jsou bezjaderné (organismus). _____
3. Koala se živí listy (eukalyptus). _____
4. Velmi nebezpečné je onemocnět (tyfus). _____
5. B. Smetana patří mezi hudební (génius). _____
6. V dubnu se konají zkoušky do (gymnázium). _____
7. Fotografie si nalepíme do (album). _____
8. V Praze najdeme zajímavá (muzeum). _____
9. Máme rybičky ve dvou (akvárium). _____
10. Nedejte si ujít návštěvu (planetárium). _____

PŘÍDAVNÁ JMÉNA (ADJEKTIVA)

- označují vlastnosti pod. jm. nebo jejich význam blíže určují a zpřesňují.
- Určujeme u nich mluvnické kategorie - pád, číslo, rod, kromě nich ještě druh a vzor.
- Ve větě plní nejčastěji fci shodného přívlastku, popř. jmenné části přísudku.

Druhy přídavných jmen:

- 1) **Tvrdá** - v 1.pádě č. j. je trojí zakončení podle rodů koncovkami **-ý, -á, é**. Skloňují se podle **vzoru mladý, mladá, mladé**. V koncovkách přídavných jmen píšeme **-ý**, v 1. a 5.pádě mn. č. - **í** (obětaví zachránci), v 7. pádě mn. č. píšeme koncovku **-ými**, u označení části těla **-ýma** (šikovnýma rukama)
- 2) **Měkká** - mají pro všechny tři rody stejnou koncovku **-í**, skloňují se podle **vzoru jarní**, v 7. pádě koncovka - **ími**, při označení částí těla koncovka - **íma** (kočičíma očima).
- 3) **Přívlastňovací** - přívlastňují urč. osoby, vzor - otcův, matčin. Koncovka příd. jm. se odvíjí podle toho, které pod. jm. si přívlastňujeme.

NAPIŠ KONCOVKU PŘÍDAVNÝCH JMEN (CVIČENÍ)

s laskav__m__ učiteli, moji draz__ přátelé, o soukrom__ch plánech, vedle kolm__ch stěn, oba netrpěliv__ uchazeči, před usměvav__m dítětem, s hloup__m__ žerty, na starobyl__ch hradech, proslul__ spisovatel, tmavovlas__ chlapci, v minul__ch dobách, s hrub__m povrchem, náročn__ profesoři, otužil__ plavci, k velkolep__m oslavám, mezi bos__m__ dětmi, drz__ uličníci, u tup__ch úhlů, sousedov__ kluci, v tmav__ch barvách, drav__ ptáci, v sametov__ch šatech, mezi prav__m__ hříby, skoup__ lidé, o Lhotákov__ch obrázcích, to jsou starostov__ návrhy, zdvořil__ sousedé, mezi roztomil__m__ miminky

33

nevrl__ prodavači, k velkorys__m rozhodnutím, letm__ pohled, čte letov__ řád, papirov__ draci, bez hokejov__ch mistrů, před bil__m__ staveními, proti znám__m hercům, Petrov__ lyže jsou pryč, přijdou prezidentov__ poradci, s Kamilov__m kamarády, hovoří Milanov__ učitelé, mil__ návštěvníci, mil__ návštěvníku, po toulav__ch psech, potkal jsem tatinkov__ kolegy, do Jáchymov__ školy, byli tu dědečkov__ přátelé, před Pavlov__m otcem, oba soukrom__ lékaři, v Nerudov__ch básních, ke goril__m mláďatům, to jsou Hynkov__ sestry, viděla Čapkov__ obrazy, z namáhav__ch cest, s lákav__m__ jídlu

29

STUPŇOVÁNÍ PŘÍDAVNÝCH JMEN

Některá příd. jm. tvrdá mohou vyjádřit trojí stupeň vlastnosti.

Druhý stupeň tvoříme z prvního pomocí přípon **-ejší, -ější, -ší** nebo koncovkou **-í**.

Třetí stupeň tvoříme z druhého stupně předponou **nej-**

Při stupňování může docházet ke změně souhlásek nebo souhláskových skupin:

těžký - těžší

blízký - bližší

drahý - dražší

vysoký - vyšší

suchý - sušší

hezký - hezčí

Význam příd. jm. lze zesilovat pomocí příslovcí, např. velmi spokojený, neobyčejně pracovitý, málo náročný, mnohem větší.

PŘ.

1. stupeň	2. stupeň	3. stupeň
veselý	veselejší	nejveselejší
záhadný	záhadnější	nejzáhadnější
zlý	horší	nejhorší
mělký	mělčí	nejmělčí
snadný	snazší/snadnější	nejsnazší/nejsnadnější

Některá příd. jm. tvoří 2. stupeň nepravidelně (mění se kořen slova).

dobrá - lepší - nejlepší, dlouhý - delší - nejdelší,

zlý - horší - nejhorší

CVIČENÍ:

Příd. jm. v závorkách užitě v daných stupňovaných tvarech (požadovaný stupeň je uveden číslicí):

Tvá sestra má (krátký 2) vlasy než já. Pro tatínka byl tento obraz (cenný 3). Mezi (významný 3) vynálezce patří T.A.Edison. K (špatný 3) vlastnostem člověka patří lhaní. Ta skladba, kterou posloucháte, patří ke (známý 2) než bronz. Z naší třídy je Petr (sebevědomý 3). Ušila jí šaty z (jemný 3) hedvábí. Kniha obsahuje (známý 3) latinské citáty. Cestou musíte jít do (prudký 2) kopce.